

3. Косаревський О.І. Теорбаністичні витоки храмобудування // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Сучасне храмобудування: Зб.наук.праць. – Спеціальний випуск. – К.: КиївЗНДІЕП, 2003. – С.58-62
4. Охорона культурної спадщини: Зб. міжнародних документів. – К.: Видавництво “АртЕк”, 2002. – 136 с.
5. Фомін И.А. Философское видение архитектуры и градостроительства // Досвід та перспективи розвитку міст України. Філософські та теоретичні аспекти містобудування: Зб. наук. праць. – Вип.4. – К.: Ін-т "ДІПРОМІСТО", 2003. – С.8-26

Анотація

Досліджується взаємозв'язок історичних пам'яток із сучасною міською забудовою.

Аннотация

Исследуется взаимосвязь исторических памятников с современной городской застройкой.

УДК 725.8

В.Є. Михайленко, О.С. Куць

ЖИТЛО ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ПРОСТОРОВО-ЗНАКОВА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ СЛОВ'ЯНСЬКОГО МІФОРЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ

В сучасному середовищі формування житлового простору сприймається як суто механічний технічно-конструктивний процес. Людина творить форму, але не враховує при цьому її причину та зміст. Проте житло – не тільки найважливіша умова життя людини. Конденсуючи в собі велику частку його творчих зусиль, вона стає багатозначним символом в житті людей. Роль його виходить за межі утилітарної функції.(1)

На даний час ще немає конкретних принципів, згідно яких можливо розглядати такий підхід до цієї теми. Але одним із методів її розгляду є звертання до сфери міфореелігійного світогляду, обрядів, вірувань, сприйняття і реакцій творців житла на існуючі просторові структури.

У всі часи людина розуміла свій тісний взаємозв'язок із навколишнім середовищем. Природа, уособлена в цілому комплексі міфологічних образів та уявлень, невід'ємно існувала та впливала на світогляд, побут та всі інші сфери життя слов'ян. Ці знання мали місце і в процесах організації простору. Проте

тепер цим факторам не надають особливого значення, не вважають їх важливими. "Але стародавні знання, навіть якщо знищити всі матеріальні носії і послідовників нашої відвічної релігії, просто неможливо приховати, оскільки вся інформація про всесвіт міститься в будь-якому об'єкті проявленого світу".(1)

У скарбниці українського народу є досить великий пласт робіт, які досліджують пов'язані з житлом обряди й вірування. Але виняткове місце займає книга А.К. Байбурина: це перше монографічне дослідження найскладніших питань ставлення людини до житла в східнослов'янських народів.

Основна мета, що ставиться до безпосереднього предмета досліджень, полягає в спробі "виявити принципи функціонування механізму освоєння навколишнього середовища" (2) і з'ясувати особливості символічної організації внутрішнього простору традиційного східнослов'янського житла, знакову роль окремих його частин.

Працею, яка зіграла досить важливу роль у розгляді даної теми, є також книга В.П. Поповича «Мировоззрение древних славян». В розділі «Порядок и хаос» автор наводить схему, яка відображає структуру Світового дерева. І коли розкривається його сутність, стають зрозумілими структура Всесвіту, згідно дохристиянського світогляду, взаємозв'язок потойбічних створінь між собою та з людиною, їх місце у світобудові.

В світосприйнятті слов'ян все оточуюче середовище, усі події та явища були пронизані спектром релігійно-міфологічних поглядів. Це стосувалося і житла, кожен елемент якого був наділений сакральним змістом.

Метою статті є розгляд житла як системи, яка включає в себе поняття "знаковості" та "семіотичності". Такий підхід дозволить зробити внесок в сучасне проектування, звертаючись до раніше неврахованих сторін цього процесу. Для проведення відповідних досліджень потрібно звернутися до сфери міфорелігійних уявлень слов'ян. Згідно такому аналізу можна виявити певні універсальні закономірності в організації житлового простору, як складної багатофункціональної системи та дослідити шляхи формування сучасного середовища життєдіяльності з урахуванням цих закономірностей. Таким чином сформується механізм прив'язки будь-якого потрібного об'єкта до конкретного місця без порушення першооснов цього процесу.

Аналізуючи вже існуючі дослідження, можна стверджувати, що семіотичний статус житла на ранніх етапах історії був суттєво вищим, ніж у сучасності.

У древніх космологіях опозиція "світ/дім" відповідає ланцюгу просторових опозицій (зовнішній/ внутрішній, необмежений/обмежений,

відкритий/закритий і т.п.). Тут же має місце і ідея часу: спочатку твориться світ, а потім, за його образом, будується дім. Структура дому повторює структуру зовнішнього світу (стеля=небо, підлога=земля). З цього виходить, що дім, який виник після виникнення світу, зроблений людиною, протиставлений космосу та одночасно походить на нього, як на зразок. Будинок належить до основних, всеосяжних архетипних образів, що з незапам'ятних часів функціонували в людській свідомості.

Житло оберігало людину від негод зовнішнього світу, створювало атмосферу безпеки, визначеності, організованості, що протистоїть зовнішньому хаосу. Тому виникла необхідність створення в будинку якогось сакрального простору, що нагадував би про зв'язок домашньої організації й захищеності з божественним світопорядком і захистом від потойбічних сил. Слов'янам вдалося осмислити архаїчну модель житла в її цілісності, а також надати їй певну аксіологічну й ідеологічну спрямованість.(5)

Отже, сприймаючи слов'янське житло як своєрідну модель, організовану згідно законів світобудови, в проектуванні сучасників завданням є наслідування цих споконвічних законів в умовах технічного прогресу та відповідно до вимог і потреб сьогодення. Потрібно зрозуміти, що дім насправді є набагато складнішим поняттям, ніж технічно впорядкована конструкція, призначена для комфортного фізичного перебування в її межах.

Фізичний (ландшафтний) простір виступає лише як об'єктивна передумова реалізації базисної життєвої функції людини по подоланню власної скінченності не тільки в часовому, але й у просторовому вимірі. Людина подовжує свої тілесні кордони предметно-практичним чином, створюючи своє "друге, неорганічне тіло". У відповідності до цього простір, що оточує людину, перестає бути бездушним порожнім вмістилищем усього, що тільки в ньому існує. Простір світу починає розумітися як життєвий простір, насичений людиновимірними ознаками.

В межах конкретно-предметних понять, що відображають конструкцію хати, універсалії культури утворюють знакову систему глибинних, базисних значень, як побудованої хати в цілому, так і її частин (приміщень, порогу, дверей, вікон, печі, центрального стовбуру, орнаменту зовнішнього оздоблення, фігурних елементів дахів тощо). Те ж саме універсально-культурне навантаження несуть будівельні матеріали та елементи самого процесу будівництва оселі.

Тому будівництво хати завжди розумілося як певний акт впорядкування простору, в основі чого лежало уявлення про ізоморфність космічного та хатнього устрою. Серйозність акту фактичної світобудови вимагала ретельного ставлення до безпосереднього процесу зведення хати, який регулювався цілою

системою заборон та приписів, що надавали кожному з елементів будинку певних універсально-культурних ознак. Оскільки хата – це місце, де встановлюється певна безпека та захищеність від дії зовнішніх сил, її зведення вимагає недопущення цих сил всередину самої будівлі(1).

Через це нормальна, побудована за всіма правилами хата мала поставати як головна передумова доброго, здорового та міцного подружнього життя в цій новій оселі. Інакше кажучи, до ціннісних уподобань стосовно хати відносяться поняття, у підґрунті яких лежить культурна універсалія життя.

Сукупність усіх предметів у приміщенні становить деяку цілісність, або інтер'єр. Речі, поміщені в інтер'єр (тобто в певний просторовий контекст) поводяться певним чином, їхні значення змінюються. У завдання авторів входить розгляд предметного світу з погляду положення предметів у просторі, у зв'язку з їхньою роллю й семантикою. Розгляд простору обмежується будинком, який сам по собі має структуру, виходить, що він ділить простір на частини. І кожна з цих частин простору має своє призначення та зміст. Визначивши їх, можна організувати будь-яке сучасне середовище життєдіяльності, враховуючи певні універсальні закономірності цього процесу.

У житлової частини будинку можна виділити безліч фрагментів, причому роздільниками можуть бути як стіни, так і деякі предмети побуту (стіл, піч та ін.).

Звертаючись до інтер'єру слов'янського будинку, дослідники неминуче зіштовхуються з поняттям простору, який не має нічого спільного із простором фізичним. Об'єктивна категорія простору при суб'єктивному сприйнятті ділиться на семантично навантажені фрагменти (локативи). Такий простір дискретний і неоднорідний, може сприйматися тільки опосередковано, через вхідні в нього речі. Його щільність прямо залежить від кількості дотичних предметів і усередині будинку досягає свого максимуму. Набір локативів в домі обмежений, і з кожним із них пов'язаний визначений набір значень. Часто можна визначити просторову домінанту – річ, що є знаком конкретного локативу, в якій ці значення виділені найбільш тісно.

Очевидно, що речі розташовуються в локативах зовсім не випадковим чином. Навпаки, потрібно враховувати, що певний фрагмент простору збирає в собі цілком конкретні об'єкти, репертуар яких обмежений і визначається їхніми властивостями. Виходить, і річ займає те або інше положення зовсім не випадково, а в силу закономірностей, які можуть бути виявлені.

Для характеристики положення в просторі іншомовний термін "location" вводить у своїй статті А.Кучумова. Відповідників у рідній мові цьому поняттю немає. Location, таким чином, характеризує річ за її положенням в просторі

(ознака речі, а не простору). Його значенням буде прив'язка речі до певного локативу, у результаті якої речі повідомляють деякі властивості цього локативу.

Location властиве кожному елементу дійсності (втрачаючи характеристику за положенням в просторі, предмет просто випадає з матеріального світу) і впливає на його семантику, додаючи деякий набір значень. Схожі відносини виникають в іншій системі координат: це відносини віку й часу. Очевидно, що вік відбиває відносне положення об'єкта в часі. Але не стосовно часу, як до системи координат у цілому, а стосовно самого об'єкта, до моменту його виникнення. Точно так само location позначає положення в просторі не саме по собі, а в деякій суб'єктивній системі координат.

Опишемо коротко домінуючі локативи житлової частини сільського будинку, з огляду на їхнє розташування щодо основних орієнтирів (стін, вікон, входу, діагоналі "піч - червоний кут") і їх можливий зміст. При цьому потрібно прояснити зв'язки між предметами, причини й механізми підстановки одного предмета на місце іншого.

Червоний кут неминуче стає точкою відліку, центром обраної авторами системи координат. І дійсно, червоний кут є центром сільського будинку у всіх значеннях: у сакральному, ритуальному, декоративному. Виходить, у кожному разі положення речі або людини в будинку доведеться розглядати щодо червоного кута. Таким чином, цей локатив із усім змістом включається в комунікацію. Тому навіть найдрібніші декоративні або прикладні деталі, розміщені сюди, отримують знакову функцію, яку не можна не враховувати.

В червоному куті зосереджуються всі можливі засоби комунікації(дійсної, ритуальної, релігійної), що являються джерелами та "приймачами" інформації. Таким чином будь-який предмет в контексті червоного кута наділяється комунікативними функціями або, з іншого боку, підвищеним в духовно-енергетичному плані змістом.

Враховуючи ці ознаки, можна сформулювати відповідну за змістом частину простору і в сучасному середовищі. Наприклад, телевізор, радіо, фотографії, телефон відносяться до різного роду засобів комунікації і можуть формувати відповідний локатив. Отже завдання є досить простим: визначаючи в певного об'єкта його функцію (при чому, не тільки технічну, що є дуже важливо!), можна включити його в будь-яке середовище, в подальшому формуючи певні комплекси за своїми спорідненими ознаками. І саме на прикладі слов'янського житла наочно представлений такий процес організації простору.

Різними частинам простору приписувалося різне значення: позитивне або негативне. Північний кут протилежний червоному куту у всіх відношеннях. Це, так би мовити, господарчий фрагмент дому. Символічно він вважався темною стороною і часто відділявся від решти приміщення.

Власне решта частин простору формується за допомогою перегородок (формальних чи функціональних) або навколо локативів. Деякі предмети, завдяки своїй семантиці та параметрам, об'єднують навколо себе менш вагомі у всіх відношеннях речі.

Межами, що впорядковують житловий простір у слов'ян були: сволок, воронець, пічний стовп, підлога, стеля. Так символічно межею між "внутрішньою" ("передньою") частиною дому та "зовнішньою" ("задньою"), пов'язаною з входом/виходом був сволок, значення якого зумовлене поперечним розміщенням.

Іншими важливими елементами є вікна та двері. Це межі, які визначають зовнішній статус житла. Традиційні форми і способи структурування житлового простору відображають стійкий комплекс уявлень, пов'язаний в кінцевому рахунку з уявленнями про будову всесвіту, та з механізмом орієнтації в цьому світі. Щоб правильно зорієнтувати майбутню будівлю в просторі, потрібно враховувати символічне значення сторін світу.

Вікна найчастіше розумілися як небезпечне відкриття замкненого простору будівлі для усіляких негативних впливів. Розуміння вікна як "ока", що дає знання про світ, доповнює наведені культурно-універсальні значення цього елемента будинку інформаційним кодом, оскільки вікно в цьому смислі розуміється як втілення ясності, світлості, доброї видимості тощо. Вікна повинні виходити на той бік, який буде підсилювати позитивну енергію. З цією метою і застосовувалася космічна (сонячна) символіка в орнаментах наличників.

Особливість символіки дверей пояснюється тим змістом, приписаним їм як граничним об'єктам, ускладнюється їх специфічним призначенням: забезпечити проникність границь.

Отже, будь-який елемент житлового простору, окрім функціонального призначення, містить в своїй основі знакову сутність. За умови її збереження, процес проектування стає обґрунтованим. В даному випадку з'являється можливість "конденсувати" фрагменти простору в, навіть неспоріднених між собою, його частинах.

Ще одним із способів інтеграції інформативного змісту в сучасне середовище є трансформація форми. Слов'янський будинок був наповнений символічними елементами, структура яких вже сама по собі була проявом знакової сутності. До їх числа відноситься різноманітне орнаментальне оздоблення, різьблення та ін. Але недопустимим є пряме перенесення цих елементів в сучасний простір, адже вони будуть сприйматися як чужорідні об'єкти в модерному середовищі. Шляхами вирішення поставленого завдання можуть виступати, наприклад, стилізація, біонічна трансформація і т. ін. Тобто

у першоджерельній формі уже криється семіотичний зміст. І, інтегруючи цю форму в сучасний простір, вдаючись до різноманітних методів здійснення цього процесу, ми таким чином переносимо цей зміст у потрібне середовище, надаючи йому при цьому прогресивних ознак.

Таким чином, враховуючи семіотичне, знаково-символічне значення та фактичні параметри будь-якого об'єкта житлового середовища, можна сформулювати механізм прив'язки навіть чужорідної домі інформації до конкретного місця в цьому домі, механізм її освоєння. Тобто будь-яка річ (в т.ч. зі сфери досягнень науково-технічного прогресу), замкнена в певну "форму", може бути включена навіть в сучасне середовище життєдіяльності, не порушивши при цьому законів "першоджерела" щодо правильної організації простору.

В слов'янському житлі кожен елемент містив у собі символічний зміст і був спрямований на гармонізацію співіснування людини з навколишнім середовищем. Досліджуючи слов'янське житло, слід проводити не просто композиційно-функціональний аналіз, а й глибоко досліджувати семантичне значення усіх його елементів. Адже в організації простору застосовувалася складна система закономірностей та правил, що регулювали в подальшому долю людей, які в ньому перебуватимуть, при чому усі ці світоглядні поняття мали об'єктивне і вагоме підґрунтя.

Література

1. Байбурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. Л.: Наука, 1983. 188 с.
2. Милорадович В. Житье-бытье лубенского крестьянина. – Киевская старина, 1902, т. 77, вып. VI, с. 114.
3. Давидюк В.Ф. Українська міфологічна легенда.—Львів: Світ,1992.—176с.
4. Данилюк А. Українська хата. — К.:Наукова думка,1991. —108с.
5. Афанасьев А.Н. Религиозно-языческое значение русской избы. 1851г.
6. Універсальні виміри української культури. – Одеса : 2000 р, 213с.
7. Кирилюк О.С. Універсальні параметри соціокультурної спеціальності: українська хата
8. Мойсеїв І. “Рідна хата” в системі категорій української культури. // Культурологічні студії. Зб.наук. праць. – К., 1996. – СС. 130-146.
9. Кучумова А. Красный угол. Положение в пространстве (location) как семантический признак вещи. // 2001 г.
10. Попович В.П. Мировоззрение древних славян.—К.;Наукова думка,1985.—168с.
11. Войтович В. Українська міфологія.—К.: Либідь, 2005.—664с.

Анотація

Статтю присвячено розгляду житла як складної семіотичної системи. Проводиться аналіз принципів формування внутрішнього простору слов'янського житла на основі українських міфологічних вірувань. Досліджена інформація розглядається в контексті сучасного проектування. Визначається роль та шляхи інтеграції вищезгаданих принципів в розробку сучасних інтер'єрів.

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению жилища как сложной семиотической системы. Проводится анализ принципов формирования внутреннего пространства славянского жилища на основе украинских мифологических верований. Исследованная информация рассматривается в контексте современного проектирования. Определяется роль и пути интеграции вышеназванных принципов в разработку современных интерьеров.

УДК 72.01

Т.В.Булавська

**ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОГО АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ**

Актуальність дослідження

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційних технологій. Вони активно впливають на економічний, політичний, соціальний стан держави. Головною інформаційною загрозою є її негативний вплив на свідомість і підсвідомість людини, нав'язування суспільству бажаної системи цінностей, поглядів, інтересів, рішень у життєво важливих сферах суспільного життя. У зв'язку з цим виключної важливості набувають дослідження факторів інформаційного впливу на людину та практичні розробки по визначенню оптимальної дії будь-якої інформації.

Для оцінки впливу зовнішньої інформації на організм людини треба вирішити наступні задачі. На біосистему людини поступає така інформаційна дія, яка виводить його із режиму нормального функціонування. Необхідно виявити ступінь порушення функціонування фізіологічних та психосоматичних структур людини і, як протидія, визначити позитивний вплив кількості і якості інформації на свідомість людини.